

Boeken

Tineke Abma

Fancourt, D. (2026)
Kunst als medicijn:
de wetenschap van kunst
en gezondheid.

Utrecht: Ten Have, 304 p.

Prijs: € 27,99

Kunst is naast voeding, slaap, beweging en de natuur pijler van onze gezondheid, maar wordt vaak vergeten. Dit is het pleidooi in *Kunst als medicijn*: een breed publiek overtuigen van het belang van kunst voor onze gezondheid. Auteur Daisy Fancourt is een epidemioloog uit Engeland die al jaren wetenschappelijk onderzoek doet naar de gezondheidseffecten van kunst. In 2019 publiceerde ze samen met Saoirse Finn een literatuuronderzoek over de effecten van kunst en creativiteit op de gezondheid en het welbevinden van mensen. Ze vonden drieduizend klinische effectstudies en selecteerden er daarvan negenhonderd op basis van relevantie en kwaliteit.

De meeste studies gingen over een specifieke kunstvorm voor een specifieke doelgroep. Denk aan drummen tegen depressie of zingen voor moeders met een postnatale depressie. De meta-analyse leidde tot een van de eerste samenhangende kennis-syntheses over de klinische effecten van kunst en vaktherapie. Het nieuwe boek van Fancourt is een vertaling van deze bevindingen naar een breed publiek.

Fancourt gaat in op de rol van kunst voor ons welbevinden, en bouwt haar boek op rond diverse gezondheidsproblemen zoals mentale gezondheidsproblemen, hersenziekten waaronder dementie, de ziekte van Parkinson en andere neurodegeneratieve aandoeningen, pijn en stress. De laatste hoofdstukken gaan over ongezond gedrag en veroudering.

Er is relatief veel wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de effecten van dans op mensen met parkinson en muziek voor mensen met dementie. Zingen bij dementie blijkt bijvoorbeeld een breed scala aan cognitieve vaardigheden te

verbeteren, waaronder concentratie, geheugen en executieve functies. Er is ook veel aandacht voor de biologische en fysieke effecten van kunst, zoals de reductie van stresshormonen, de toename van gelukstoffs (endorfine, dopamine en oxytocine), een boost van het immuunsysteem en een verbeterde longfunctie.

Ieder hoofdstuk begint met een anekdote, wat de wetenschappelijke verhandeling lichter maakt. Het mooiste verhaal is persoonlijk. Fancourt vertelt dat Daphne, een van haar dochters, te vroeg werd geboren. Met een hersensvliesontsteking lag ze in de steriele ziekenhuisomgeving met talloze slangen en monitoren die continue bliepde geluiden gaven. Om de baby te kalmeren begon Fancourt voor haar te zingen. Daphnes hartslag werd rustiger, de zuurstofsaturatie verbeterde en ze begon beter te drinken. Een ander voorbeeld gaat over een vrouw, Debs, die last heeft van paniekaanvallen. Op het dieptepunt slikt ze eenentwintig pillen per dag. Maar die medicatie is niet genoeg. Debs voelt zich eenzaam, en is haar gevoel van identiteit kwijtgeraakt. De cursus 'kunst voor welzijn' helpt haar om weer zin en betekenis te ervaren. En wat is ze trots op haar eerste tekeningen. Zo gaat haar geestelijke gezondheid langzaam vooruit.

Wat verder bijdraagt aan de toegankelijkheid van het boek zijn de tips aan het einde van elk hoofdstuk om zelf op dagelijkse basis kunst op te nemen in het leven. Voor de gezondheid van de longen raadt Fancourt bijvoorbeeld aan om te zingen in een koor, omdat het de diepe ademhaling stimuleert. Sterker nog, schrijft Fancourt, als je zingt, krijgen de longen dezelfde workout als wanneer je een stevige wandeling maakt. Nog een tip: tel elk moment op dat je besteedt aan schilderen, handwerken, muziek, dans, drama of het bezoeken van culturele activiteiten of voorstel-

lingen. Als je bij een van de activiteiten een getal boven de 'nul' hebt geantwoord, dan weet je dat je het beter doet dan 95 procent van de mensen.

Ethische dilemma's

Het boek gaat niet in op de vraag wat kunst is of het nut ervan, wat kunstenaars doen in de praktijk van de gezondheidszorg, welke ethische dilemma's zij ervaren of op filosofische discussies over bijvoorbeeld de instrumentalisering van de kunsten en verlies van artistieke vrijheid. Noch is er aandacht voor de vraag hoe we kunst en creativiteit kunnen implementeren in de gezondheidszorg. Er wordt ook niet gereflecteerd op de vraag of de effecten van kunst wel meetbaar zijn en wat we verliezen als alles in kwantificeerbare en vooraf vastgestelde uitkomstindicatoren moet worden gekaderd. Verliest kunst zo niet haar kritische en grensverleggende functie?

Veel kunstenaars stellen juist vragen bij de overgemedicaliseerde en overgereguleerde zorg. Over het gebrek aan humaniteit, en het onvermogen om met existentiële en morele vragen om te gaan zoals de eindigheid van het leven. Fancourt probeert te bewijzen dat kunst ons kan genezen. Maar wat als genezing niet mogelijk is? De oncologische of palliatieve zorg, en de betekenis van kunst in die zorgpraktijken, ontbreekt.

Dat neemt niet weg dat het klinisch bewijs voor de positieve effecten van kunst op de gezondheid bevestigt wat velen van ons intuïtief al weten. Dit boek kan helpen om het bredere publiek en de media te overtuigen van de betekenis van kunst voor onze gezondheid. Fancourt bespreekt Engelse voorbeelden, en dat roept de vraag op wat er in Nederland gebeurt. Gelukkig is er inmiddels een brede beweging van talloze initiatieven, en mengen steeds meer kunstenaars, zorgaanbieders

maar ook systeempartijen zoals Zorginstituut Nederland en zorgverzekeraars zich in het debat over kunst in de zorg.

Tineke Abma

is hoogleraar Kunst en Zorg aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en boegbeeld van het Kenniscentrum Kunst en Zorg

Rento Zoutman

Wijn, C. (2026)

Afstemming is alles: ingrediënten voor samenghangend, succesvol cultuurbeleid.

Nijmegen: R&Z Boeken, 168 p.

Prijs: € 39,90

Lezing van deze publicatie van Cor Wijn is een feest van herkenning. Hij schetst een bekend beeld van de gesegmenteerde culturele sector met vele disciplines, grote en kleine organisaties en een grote diversiteit aan ondersteunende instellingen. Een sector die zich kenmerkt door onderlinge afhankelijkheid in ketens en netwerken. Het is een complexe werkelijkheid, waarin tegengestelde bewegingen zichtbaar zijn.

Wijn, consultant in de culturele sector, doet een oproep aan de politiek om een meer urgent, inhoudelijk en concreter cultuurbeleid te voeren dan nu vaak gebeurt. Sinds corona staat de culturele sector onder toenemende financiële druk: bijna de helft van de creatieven is ander werk gaan doen. Makers, kunstenaars en creatieven moeten meer ondersteund worden. 'Het is hard nodig dat de politiek in Nederland daar werk van maakt' (p. 157). Als consultant heeft Wijn vaak de rol van 'tolk en vertaler' om het onderlinge verkeer tussen beleid en praktijk binnen de culturele sector te bevorderen. Het boek geeft veel voorbeelden, van praktische tips voor samenwerking tussen overheden en

particuliere fondsen tot recepten voor een culturele wijk. Wijn roept de overheid op meer betrokkenheid te tonen en meer op inhoud te sturen, maar schetst een realiteit waarin de overheid hierin tekortschiet.

In drie hoofdstukken leidt hij de lezer langs de praktijk van en wensen over afstemming tussen de drie overheden, vanuit lokaal perspectief en vanuit de rol van cultureel ondernemers. In elke hoofdstuk plaatst hij afstemming in historisch perspectief, legt begrippen en instrumenten uit met verwijzing naar literatuur, en schetst, zoals hij het zelf formuleert, 'betekenisvolle inzichten uit zijn adviespraktijk'. Elk hoofdstuk is voorzien van tips: wat werkt wel en wat echt niet? Wat betreft afstemming tussen overheden schetst Wijn de werking van het culturele bestel, de noodzaak van wetgeving en de taakverdeling tussen overheden. Co-financiering en matching van subsidies en competitie tussen steden en regio's zijn stimulerende instrumenten. Hij relateert het belang van abstracte culturele profielen die de culturele infrastructuur beschrijven maar zonder gevolg blijven. In plaats daarvan pleit hij voor concrete plannen, bijvoorbeeld voor verbetering van de culturele infrastructuur.

Op lokaal niveau schetst hij de gestructureerde relatie tussen gemeente en culturele organisaties, van opdrachtgever en opdrachtnemer. Tegelijkertijd is het kunstbeleid, de afspraken tussen overheden, een bestuurlijke chaos waarin 'anything goes'. Wat hem betreft is de term cultureel ecosysteem niet passend, liever gebruikt hij het begrip culturele infrastructuur. Hij constateert dat de bulk van de subsidies in de culturele sector gaat naar gebouwen en personeel: 'Er komt maar heel weinig daadwerkelijk terecht bij de kunst en de kunstenaars' (p. 91). Dit gaat ten koste van de exploitatie en

de inhoud van het werk van makers en culturele organisaties. Een meer integraal vastgoedbeleid waarin cultuur geen afgeleide is maar de kernwaarde, kan soelaas bieden.

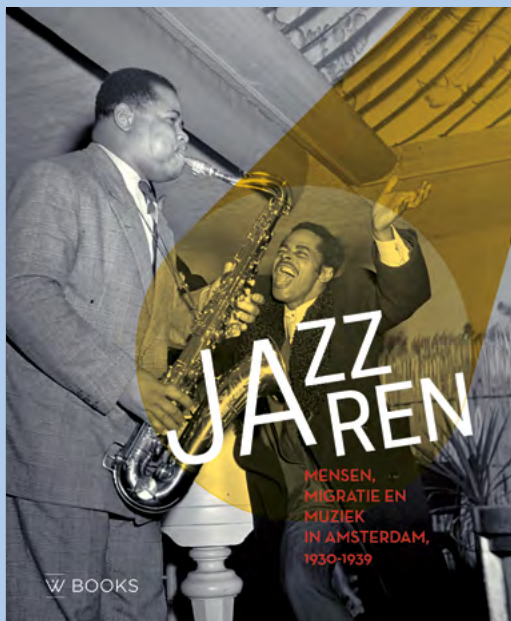
Luchtballon

Cultureel ondernemerschap in een divers krachtenveld staat centraal in hoofdstuk drie. Wijn beschrijft het belang van 'geïnspireerde gangmakers' als Jan Smeets (Pinkpop) en Hubert Bals (International Film Festival Rotterdam) die vanuit persoonlijke passie van grote betekenis zijn. Hij is kritisch over politiek bestuurders die te koop lopen met het belang van talentontwikkeling, maar er tegelijkertijd geen geld aan willen spenderen: 'put your money where your mouth is'. Het perspectief in dit hoofdstuk ligt bij de culturele instelling als bedrijf. Wijn wijst op het toenemend belang van risicobeheersing, waardoor bijvoorbeeld risicovol programmeren in het gedrang komt. De luchtballon die hij hier

doorprikt is die van fusie en schaalvergroting als manier om te bezuinigen: deze ingrepen hebben alleen zin als het primair proces van de samen te voegen organisaties verwant zijn. Hij sluit af met een oproep aan politici om de innovatiekracht van Nederland te versterken door voor een periode van vijf jaar een basisinkomen in te voeren voor startende creatieven.

Afstemming is alles is een verzameling van inzichten en instrumenten om tot een beter cultuurbeleid te komen waarin het maken en de cultuur zelf centraal staan. De oproep aan de politiek is sympathiek, maar ook daar hebben we te maken met stijgende diversiteit en versnippering. Dat maakt bestuurlijke daadkracht lastig, maar ook weer niet onmogelijk. In dit boek staan als het ware 'recepten' die best kunnen werken om hiertoe te komen, zoals kritische succesfactoren voor multifunctionele accommodaties.

Het is een genuanceerd boek waarin Wijn heel diverse hand-

reikingen doet en niet schuwt om tegengestelde bewegingen te schetsen. Dat maakt het soms wat onoverzichtelijk. Maar ook hoopvol, omdat het mogelijkheden aanreikt aan politiek bestuurders, ambtenaren en vertegenwoordigers van culturele organisaties zelf. En pessimistisch, waar duidelijk wordt hoe lastig afstemming is. Afstemming is een instrument, een 'hoe'-ding. Dat kan niet zonder een duidelijke richting in 'wat dan?' Dit is een oproep aan de nieuwe bestuurders om te kiezen, om richting te geven aan het cultuurbeleid, op de korte en lange termijn. Er is werk aan de winkel voor de nieuwe coalities die nu aantreden in gemeenten. Doe uw voordeel met de suggesties uit dit boek!

Rento Zoutman
is adviseur en interim-manager
in de culturele sector

André Nuchelmans

**Ponte, M., N. Nordholt
en S. Tates (red.)**

**Jazzjaren: mensen, migratie
en muziek in Amsterdam,
1930-1939.**

Zwolle: WBooks, 95 p.

Prijs: € 24,95

De opkomst van jazz in Nederland in de jaren dertig van de vorige eeuw is nauw verweven met migratie, zo wordt duidelijk uit de verschillende bijdragen aan *Jazzjaren*. De publicatie verscheen bij de gelijknamige tentoonstelling in het Stadsarchief Amsterdam, van 3 april tot en met 13 september dit jaar. Waar die tentoonstelling zich concentreerde op beeld en geluid, biedt de publicatie verdieping in de ontwikkelingen en achtergronden van de opkomende jazzscene in Amsterdam in het decennium voorafgaand aan de Tweede Wereldoorlog.

Immigranten uit Suriname, het Caribisch gebied, Oost-Europa en de Verenigde Staten

speelden een belangrijke rol in die beginperiode. Niet iedereen was gecharmeerd van de nieuwe muziekstijl, die vooral populair was bij jongeren. De gevestigde orde en de overheid zagen vooral bedreigende invloeden. Jazz zou met name tot zedeloos gedrag bij de jonge vrouwelijke fans leiden en daar moest iets tegen gedaan worden. Vaak was er zelfs sprake van discriminerende uitingen tegen de artiesten en de clubs waar zij speelden.

De opkomst van het fascisme in Duitsland in de jaren dertig zorgde ervoor dat veel artiesten van Joodse oorsprong vanuit het oosten van Europa naar Nederland trokken. Zwarte Amerikaanse artiesten, zoals de beroemde saxofonist Coleman Hawkins, bleven tijdens een Europese tour voor langere tijd in Nederland omdat zij Duitsland niet in mochten. Uit Suriname en het Caribisch gebied kwamen bemanningsleden (en versteekelingen) van schepen vaak via New York in Nederland aan. In New York hadden zij in Harlem kennisgemaakt met de bloeiende jazzscene aldaar en zo zorgden zij voor de verspreiding van die muziek in Amsterdam en andere Nederlandse steden. Al deze ontwikkelingen leidden samen tot een bloeiende uitgaanscultuur in de hoofdstad.

In het boek komen in de verschillende hoofdstukken diverse aspecten van het ontstaan van die cultuur aan bod. Zo is er aandacht voor het uitgaansleven in Amsterdam, de migratie vanuit Suriname en het Caribisch gebied, vrouwelijke jazzmuzikanten, het verband tussen jazz en zwart activisme en het tijdschrift *De Jazzwereld*. Soms overlapt de informatie in de hoofdstukken, maar dat werkt zelden storend. Maakte de tentoonstelling al duidelijk dat er sprake was van discriminatie, de bijdragen aan het boek laten zien hoe schrijvend dit was. Clubs werden →

nauwlettend door de politie in de gaten gehouden en soms tot sluiting gedwongen. De nationale overheid riep zelfs een zogenoemde 'regerings-commissie voor het dans-vraagstuk' in het leven, 'die "ter handhaving van de orde en goede zeden" adviseert dat dansen alleen toegestaan kan zijn in het bijzijn van een "daartoe geschikt geachte" dansleraar' (p. 13). Met name vanuit de conservatieve hoek was er grote angst voor de verloedering van de 'Nederlandse' jongeren en gemengde relaties. Daarnaast was er 'vrees voor de vervlakkende werking van een opkomende massacultuur' (p. 61).

Speurwerk

De populariteit van het genre zorgde voor een grote vraag naar jazzmuzikanten. Het overwegend witte publiek van de uitgaansgelegenheden zag bij voorkeur Afro-Amerikaanse artiesten op het podium, maar die waren er niet veel. De vraag naar zwarte muzikanten bleek zodoende een kans voor veel jonge Surinamers in Amsterdam, die ze met beide handen aangrepen. Ze bekwaamden zich in een instrument, namen een Engelstalige artiestennaam en begonnen een band. De namen van artiesten en bands verwezen vaak naar hun herkomst om zo de authenticiteit te benadrukken. Een aantal, bijvoorbeeld The Chocolate Kiddies, zou tegenwoordig als racistisch worden bestempeld. Een apart hoofdstuk is gewijd aan de Surinaamse broers Alexander Evert en Theodorus Gustaaf Kantoor, die als Eddy en Teddy Cotton bekend werden.

Mooi is het om te lezen hoe aan de hand van speurwerk naar persoonskaarten, trouwaktes en woningkaarten in het stadsarchief het belang van migranten voor de bloeiende jazzscene in Amsterdam in kaart wordt

gebracht. Zo is onder andere achterhaald waar ze verbleven en hoe lang. De scene bleek zich te concentreren rond de Vijzelgracht. Veel van de muzikanten verbleven in de Vijzelflat, een winkelgalerij met daarboven appartementen. Het gebouw was het centrum van een creatieve gemeenschap met naast muzikanten veel andere kunstenaars. De Surinaamse en Caribische migranten waren ook gewilde modellen. Zo portretteerde fotograaf Cas Oorthuys, die zijn atelier in de buurt had, veel van de muzikanten. Ook beeldend kunstenaar Nola Hatterman legde veel van de migranten vast.

Met *Jazzjaren* wordt een belangrijke periode uit de geschiedenis van de jazz in Nederland beschreven en de rol van migranten daarbij. Het geeft daarnaast een beeld van het culturele en uitgaansleven in Amsterdam in de jaren vóór de Tweede Wereldoorlog. Als lezer blijf je wel met de vraag achter hoe het de dansgelegenheden en muzikanten verging tijdens en na de oorlog. Uit een vraaggesprek, als programma-onderdeel bij de tentoonstelling, met Mark Ponte, curator van de tentoonstelling en medewerker aan het boek, bleek dat daar vanuit archiefonderzoek de nodige interessante informatie over is. Het komt slechts terloops in het boek aan bod, maar had een afzonderlijk hoofdstuk verdiend. •

André Nuchelmans
is redacteur van *Boekman*